

Фінансові джерела забезпечення сталого розвитку регіону

Ірина Михайлівна Вахович,
завідувач кафедри фінансів
Луцького національного технічного університету,
доктор економічних наук, професор

Ірина Валеріївна Ропотан,
здобувач
Луцького національного технічного університету

Анотація. Розкриваються теоретичні і прикладні засади обґрунтування фінансових джерел забезпечення сталого розвитку регіонів України. Зосереджується увага на сутності та функціях фінансів і фінансової системи регіонів, взаємовідносинах державних і регіональних фінансів, моделях розподільних відносин відповідно до рівня централізації ВВП тощо.

Ключові слова: фінанси, фінансова система, фінансові джерела, сталий розвиток регіону.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Найважливішим завданням, що стоїть на даному етапі розвитку економіки нашої країни, є утвердження ринкових відносин, спрямованих на задоволення як регіональних, так і загальнодержавних благ. Результати проведеного аналізу концепцій соціалізації та екологізації економіки дозволяють зробити висновок, що в ринковій економіці держава повинна забезпечувати функцію соціального добробуту, яка залежить від рівня виробництва, зайнятості, купівельної спроможності, якості навколишнього середовища, темпів економічного зростання, характеру розподілу доходів. Основним інструментом реалізації цієї функції держави є фінанси як економічні відносини, які виникають у процесі функціонування держави, регіонів, діяльності юридичних і фізичних осіб з приводу формування, розподілу та використання фондів грошових коштів. Головною метою таких відносин є забезпечення кожного громадянина, кожного підприємства, кожної державної та регіональної структури достатніми для здійснення їхньої діяльності, задоволення потреб і виконання наявних зобов'язань грошовими коштами.

За дослідженнями В. В. Глуценко та І. І. Глуценко, проблемами сучасного суспільства, які покликана розв'язувати фінансова система, можна назвати [1, с. 57–58]:

- недостатні темпи розвитку економіки;
- диспропорції розвитку економічної системи;
- відставання в адаптації до змін на зовнішніх товарних і фінансових ринках;
- надлишкову соціальну напругу, що негативно впливає на відтворювальний процес;
- низький рівень задоволення потреб індивідуума та ін.

Однак це зовсім не передбачає, що держава повинна розв'язувати всі соціальні проблеми, вони повинні вирішуватись через підвищення економіки на основі конкурентного ринку [2, с. 16]. Загалом, фінансова оцінка суспільного добробуту виражається величиною валового внутрішнього продукту в розрахунку на душу населення [3, с. 22].

Тобто фінанси стають центральною ланкою зосередження суспільних інтересів, за допомогою яких здійснюється формування і перерозподіл валового національного продукту, в результаті чого досягається гармонізація його розподілу між окремими сферами, регіонами, населенням, що дозволяє зробити його найбільш дієвим інструментом впливу на рівень життя людей.

За словами М. Я. Азарова, фінанси є одним із найважливіших і складних елементів економічної системи, без якого держава не може ефективно виконувати своїх функцій [4, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. У даний час в Україні процедури і результати фінансового управління територіального розвитку піддаються значній критиці. Недоліками цього управління є надмірна централізація, політизованість, низька дієвість, суб'єктивізм, нерегульованість процесів формування та розподілу.

Значний внесок у формування вітчизняної наукової школи з дослідження фінансового забезпечення розвитку держави та її регіонів внесли провідні вчені-економісти: В. Беседін, О. Василик, В. Геєць, М. Долішній, А. Єпіфанов, І. Лукінов, А. Мельник, В. Опарин, К. Павлюк, В. Поповкін, І. Сало, В. Федосов, М. Чумаченко, Л. Шабліста, С. Юрій, С. Писаренко та інші. Разом з тим питання фінансового забезпечення сталого розвитку залишаються невирішеними.

Цілі статті. На нашу думку, зміна ситуації, що склалася, на користь підвищення фінансового забезпечення рівня життя населення, незалежно від території їхнього проживання, можлива тільки шляхом послідовного і системно організованого впорядкування всіх сторін фінансової політики сталого розвитку регіону: від уявлень про суть сталого розвитку до конкретних процедур прийняття фінансових рішень і оцінки їх результатів. При цьому необхідно є розробка принципів і науково обґрунтованих правил дій, що дозволять чітко регламентувати процедуру ухвалення управлінських рішень з питань фінансового забезпечення регіонального розвитку. Виходячи з наведеного

метою статті є обґрунтування сутності та джерел фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів як одного з найважливіших напрямів фінансового управління територіального розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу, дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сукупність різних сфер фінансових відносин, у процесі яких утворюються і використовуються фонди грошових коштів, становлять фінансову систему певної території (держави, регіону), дослідження якої дозволить визначити природу джерел фінансового забезпечення сталого розвитку регіону.

Підвищення ефективності фінансової системи регіону залежить перш за все від його економічного розвитку. Тому проблеми формування фінансових ресурсів регіону слід вирішувати у площині економічної активності. Разом з тим, за дослідженнями М. І. Карліна, важливо не стільки мати достатній обсяг фінансових ресурсів, скільки вдало їх розподіляти. Тому в частині розподілу фінансових ресурсів для забезпечення цілей сталого розвитку слід здійснювати пошук оптимального розподілу фінансів по горизонталі і вертикалі.

До функцій фінансової системи відносять [5, с. 68; 6]:

- *планування*, яке передбачає формування цілей і вибір шляхів їх досягнення на підставі розмежування повноважень і джерел ресурсів між державними та місцевими органами влади, розроблення прогнозів і бізнес-планів розвитку підприємств та організацій, кошторисів доходів і видатків домогосподарств;
- *організацію*, яка включає вибір підприємствами організаційно-правової форми, бюджетний устрій, розмежування повноважень законодавчих і виконавчих органів влади у бюджетному процесі, визначення прав і обов'язків функціональних підрозділів фінансових органів. Ця функція спрямована на побудову організаційної структури внутрішньої системи регулювання та контролю бюджетних потоків і фінансових ресурсів підприємств і домогосподарств;
- *стимулювання*, яке передбачає вибір оптимальних засобів і способів, які забезпечують досягнення визначених цілей.

Загальнодержавним фінансам відводиться принципове місце в національній фінансовій системі. За структурою їх поділяють на державні, регіональні і місцеві, тобто становлять грошовий фонд формування і використання ресурсів на відповідні рівні державного управління економікою. За словами М. І. Карліна, державні фінанси – головна ланка фінансової системи України, яка охоплює близько 80% усіх фінансових ресурсів і містить різноманітні фінансові інститути, за допомогою яких держава здійснює свою діяльність [7, с. 8].

Серед фінансових регуляторів, за допомогою яких держава зазвичай намагається вплинути на макроекономічні процеси за допомогою непрямого впливу на ринковий механізм, найпоширенішими є бюджетні відносини. Державні фінанси (у тому числі й бюджет-

ні відносини) в умовах ринку сконцентровані на завданні регулювання руху централізованих фінансових потоків, визначення вектора руху всіх фінансових потоків у країні, відповідно до пріоритетів і цілей державного регулювання економічної політики.

Досліджуючи питання регіональної економіки, особлива увага приділяється визначенню прийнятнього балансу повноважень різних рівнів влади, завданням якого є забезпечення, з одного боку, унітарної цілісності держави, а з іншого – певної самостійності регіональним бюджетам. Тому особливо важливого значення набуває розроблення механізмів економічного регулювання і оптимального розмежування податкових повноважень (адже дохідна частина бюджетів в Україні формується на 70% за рахунок податків) трьох рівнів влади: державного, регіонального і місцевого. При цьому політичні позиції керівництва цих рівнів можуть бути різними.

Тільки система конкурентної ринкової рівноваги може забезпечити такий розподіл національного продукту, який забезпечував би максимальне споживання (як особисте, так і виробниче), створюючи умови для максимальної ефективності виробництва. Відповідно, державні фінанси самі підпорядковані законам раціонального розподілу, що, однак, зовсім не зменшує їхньої ролі. При цьому рівень участі держави не можна оцінити лише за обсягом прямих державних інвестицій. Держава не може і не повинна брати на себе завдання забезпечення економічного росту тільки на основі державних інвестицій, але може і повинна за рахунок фінансових ресурсів позитивно змінювати структуру виробництва [10], регламентувати господарсько-фінансову діяльність суб'єктів господарювання, створювати стимули та умови для ефективного господарювання, здійснювати раціональний вибір напрямів державного фінансування тощо.

Фінансові ресурси стають вирішальним фактором забезпечення сталого розвитку, при цьому зростає роль територіальних фінансів. Це поняття не вичерпується фінансами місцевих органів влади. Проявами фінансів як економічної категорії є економічні та суспільні (соціальні) відносини, що пов'язує їх зі сталим розвитком.

Фінансове забезпечення регіону визначається обсягом фінансових ресурсів. Місце і роль фінансових ресурсів у забезпеченні цілей сталого розвитку можна чітко визначити лише тоді, коли матимемо їхнє теоретичне обґрунтування як економічної категорії. В економічній літературі досі немає єдиної думки щодо визначення фінансових ресурсів, їхнього змісту і джерел формування для забезпечення регіонального розвитку.

Загалом фінанси, за словником сучасної економіки Макміллана, визначаються як фонди, що беруться з будь-яких джерел і використовуються для здійснення будь-яких витрат [11].

О. Д. Василик визначає фінанси як економічну категорію, що відображає створення, розподіл і використання фондів фінансових ресурсів для задоволення потреб господарської діяльності, надання різноманітних послуг населенню з боку держави, забезпечення виконання державою її функцій [12, с. 7].

Таке визначення дозволяє визначитись із соціальним спрямуванням державних фінансів, що відповідає цілям сталого розвитку.

Подібне визначення подали Л. О. Дробозіна, В. В. Глущенко та І. І. Глущенко, за яким фінанси розглядаються як економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення виробництва [13, с. 13; 1, с. 42]. У цьому визначенні основна роль відводиться державі та вирішенню її завдань.

Авторський колектив під редакцією В. В. Нестерова розглядає фінанси як економічну категорію, що характеризує систему грошових відносин, які виникають з приводу формування та розподілу централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту, ВВП і національного доходу в цілях забезпечення умов розширеного відтворення, виконання державною своїх функцій та задоволення потреб суспільства [14]. Це визначення концентрує увагу на ролі державних фінансів у задоволенні потреб суспільства. Визначаючи ж потреби людини через задоволення їхніх соціальних, економічних та екологічних інтересів, прослідковується чітка залежність реалізації цілей сталого розвитку від фінансового забезпечення.

Подібне визначення подано в роботі С. В. Ковальчука та І. В. Форкуна, де категорію фінансів розглядають як економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподілом та використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів для виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення [15, с. 26]; економічний інструмент розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) і національного доходу, засіб контролю за утворенням і використанням фондів грошових коштів. Головне призначення фінансів – через утворення грошових доходів і фондів забезпечити не лише потреби держави та підприємств у грошових коштах, а й контроль за використанням фінансових ресурсів [15, с. 22].

Зви Боди і Роберт К. Мертон фінанси розглядають як науку про те, яким чином люди управляють розподілом і надходженням дефіцитних грошових ресурсів протягом певного періоду часу [16, с. 38].

Б. А. Карпінський та О. В. Герасименко узагальнюють кілька підходів до визначення сутності поняття «фінанси», під яким розуміється [8, с. 10]:

- система економічних відносин, пов'язаних із нагромадженням, розподілом і використанням фондів грошових ресурсів;
- сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування і використання централізованих і децентралізованих грошових коштів;
- економічні відносини, пов'язані з розподілом, перерозподілом і використанням частини вартості ВВП, НД держави та використанням централізованих і децентралізованих грошових коштів, коштів населення з метою виконання

функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення, стимулювання працюючих, задоволення соціальних та інших потреб суспільства;

- система грошових відносин, що виникла разом із появою держави і нерозривно пов'язана з її існуванням та функціонуванням;
- грошові засоби як елемент економічно-господарського обігу;
- сукупність усіх грошових засобів, що перебувають у розпорядженні підприємства, а також система їх формування, розподілу і використання;
- система грошових відносин у тій чи іншій державі, а ще сукупність усіх грошових коштів, що є в розпорядженні держави;
- система грошових відносин тієї чи іншої держави;
- справи з грішми; управління державним або підприємницьким доходом; грошові ресурси;
- у широкому значенні – грошові засоби, грошові обороти.

Визначення ключової ролі фінансів у забезпеченні сталого розвитку дозволяє розкриття функцій фінансів, де розкривається їхній соціально-економічний зміст. Основними функціями фінансів є розподільна і контрольна.

Розподільна функція фінансів полягає в розподілі та перерозподілі валового внутрішнього продукту і національного доходу держави. Ця функція включає первинний розподіл (розподіл доданої вартості та формування первинних доходів – заробітної плати, прибутку підприємств і приватного сектору), перерозподіл (створення та використання централізованих фондів і створення вторинних доходів) і вторинний розподіл (між галузями, регіонами, соціальними верствами населення, окремими юридичними та фізичними особами). Ця функція дозволяє забезпечити фінансові потреби юридичних і фізичних осіб та держави і регулювати різні напрями сталого розвитку.

Кожна держава формує власну модель розподільних відносин відповідно до рівня централізації ВВП [8, с. 15; 9, с. 17; ін.]:

- *американська модель*, за якої здійснюється перерозподіл ВВП до бюджету в розмірі 25–30%. За такого підходу прослідковується максимальне фінансове самозабезпечення суб'єктів підприємницької діяльності та обмежене державне фінансове втручання в економіку. Соціальні державні виплати обмежені і стосуються лише тих верств населення, які того потребують найбільше. За цієї моделі держава стимулює кожного громадянина до самореалізації;
- *західноєвропейська модель*, за якої здійснюється перерозподіл ВВП до бюджету в розмірі 35–45%. Держава за такої моделі має більші можливості здійснення соціальних виплат. Соціальна сфера забезпечена розгалуженою мережею державних і приватних установ;
- *скандинавська*, за якої відбувається вилучення державою до 60% вартості ВВП. За цієї мо-

делі запроваджується широка державна підтримка соціальної сфери, бюджетна система набуває соціального спрямування, в основі державного регулювання економіки – принцип соціальної справедливості. Разом з тим така модель не забезпечує належного рівня фінансового стимулювання ділової активності населення.

Контрольна функція полягає в контролі за станом економіки і розвитком соціальних, економічних та екологічних процесів у державі, що сприяє успішній реалізації фінансової політики сталого розвитку держави та її регіонів.

Прийнято вважати, що фінанси як система грошових відносин, що безпосередньо пов'язані з формуванням та використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових засобів, у сукупності є *фінансовими ресурсами* країни [14; 1, с. 42; 15, с. 26; ін.]. За словами В. В. Нестерова, фінансові ресурси – це грошові доходи та накопичення, що формуються в руках держави та суб'єктів господарювання і призна-

чені на цілі розширеного відтворення, задоволення потреб суспільства та держави.

На нашу думку, під фінансовими ресурсами регіону доцільно розуміти грошові нагромадження і доходи, створені діяльністю господарського комплексу регіону, населенням та залучені зі сторони, що зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб.

Тобто фінансові ресурси регіону охоплюють ресурси всіх сфер регіональної економіки – регіонального управління, домашніх господарств, підприємств та організацій, фінансових інститутів.

Висновки. Таким чином, соціо-еколого-економічні передумови формування фінансової політики регіонів держави диктують необхідність удосконалення фінансово-економічної системи з урахуванням історичних реалій України, її унітарного устрою, потреб зміцнення місцевого і регіонального самоврядування та стимулювання розвитку регіонів за допомогою ендогенних чинників.

Список використаної літератури

1. Глущенко В. В., Глущенко И. И. Финансы. Финансовая политика, маркетинг, менеджмент. Финансовый риск-менеджмент. Ценные бумаги. Страхование. – Железнодорожный: ТОО НПЦ «Крылья», 1998. – 416 с.
2. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
3. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення суспільного добробуту: Дис. ... канд. екон. наук. / Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2003.
4. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету України / М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Т. І. Єфименко та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 712 с.
5. Шитко О. П. Фінансова система: підходи до визначення та кількісної оцінки // АПЕ. – 2006. – № 4 (58). – С. 68.
6. Теорія фінансів: Навч. посібник / Під заг. ред. О. Д. Василика. – К.: Центр навч. літ., 2005.
7. Карлін М. І. Державні фінанси в транзитивній економіці. – К.: Кондор, 2003. – 220 с.
8. Карпінський Б. А., Герасименко О. В. Фінансова система: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 184 с.
9. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. – 3-тє вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.
10. Горегляд В. П. Перспективы и тенденции развития бюджетной системы Российской Федерации. – М.: Изд-во РАГС, 2002.
11. Словник сучасної економіки Макміллана: Пер. з англ. – К.: АртЕк, 2000. – с. 566.
12. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2000.
13. Финансы: Учебник / Под ред. Л. А. Дробозиной. – М.: ЮНИТИ, 2002.
14. Финансовая система и экономика / Под ред. В. В. Нестерова, Н. С. Желтова. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 432 с.
15. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: Навч. посібник. – Львів: Новий світ – 2000, 2006. – 568 с.
16. Зви Боди, Мергтон Роберт. Финансы: Уч. пос.: Пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2000. – 592 с.

Summary. The article describes the theoretical and applied principles of justification financial resources for sustainable development of the regions of Ukraine. Focuses on the nature and functions of finance and financial system regions, relations of state and regional finance models of distributive relations according to the level of centralization of GDP and more.

Keywords: finance, financial system, financial resources, sustainable development of the region.